

УДК:378+37.03+821.161.10

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.1\(40\).137084](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.1(40).137084)

Ярмолович О. І.

викладач,

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ТВОРЧОСТІ О.К. ТОЛСТОГО В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю присвячено використанню творів художньої літератури (тексти-переклади О.К. Толстого і тексти-оригінали Дж.Г.Байрона, Г.Гейне) в формуванні комунікативних здібностей майбутніх вчителів мови. Зроблено акцент на лінгвопедагогічній комунікації для випускників вчнз в умовах полікультурності соціуму. В статті представлено опис питань, що до творчості О.К.Толстого і зроблена спроба пошуку сучасних успішних форм праці з творами О.К.Толстого.

Ключові слова: навчальний процес, комунікація, обговорення, художня література, художньо-естетичний розвиток, поет, творчість.

Ярмолович О.И. Многозначность творчества А.К. Толстого в образовательном пространстве подготовки учителей иностранного языка. *Статья посвящена использованию произведений художественной литературы (тексты-переводы А.К.Толстого и тексты-оригиналы Дж.Г.Байрона, Г.Гейне) в формировании коммуникативных способностей будущих учителей языка. Сделан акцент на лингвопедагогической коммуникации для выпускников вузов в условиях поликультурности социума. Представлено описание вопросов творчества А.К.Толстого и предпринята попытка поиска современных успешных форм труда с произведениями О.К.Толстого.*

Ключевые слова: учебный процесс, коммуникация, обсуждения, художественная литература, художественно-эстетическое развитие, поэт, творчество.

Yarmolovich O.I. Ambiguity of creative works by O.K. Tolstoy in the educational process of training foreign-language teachers. *In this article we consider development of professional communicative ability as the main stage in educating future foreign-language teachers. A link is drawn between teaching practice and forming professional communicative skills through literature. This article includes monitoring results of a group of students, who took part in a professional communication training session focused on biography and works of A.K.Tolstoy. The lyrical, historical, satirical poetic and prose works by Aleksey Tolstoy attracted the students' attention. The choice of the author of this work is rationalized through the current year, which is the 200th anniversary of Tolstoy's birth. During the session all the participants learned, discussed and analyzed stylistically and literary works of this famous author and the works forming professional communicative skills. The conclusion of our study is that educational activity is impossible without practical training and a perfect high-quality material for that is fiction. Such methodically well reasoned trainings outcome in a rise of linguo-pedagogically, aesthetically, artistically, culturally developed teachers with high motivation and striving for self-improvement. The training session we have conducted, may go on in a deeper study so that the results of this study will be used as a basis for developing a new teaching method aiming educating institutions of any level.*

The key words: educational process, communication, discussion, fiction, artistic and aesthetic development, poet, creativity.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні одним з основних завдань є підготовка її учасників до комунікативного сприйняття навчального про-

цесу, в чому і полягає актуальність даного дослідження. Статтю присвячено одній з найскладніших проблем навчального процесу, а саме використанню художньої літератури, як одного з базових практичних матеріалів у безперервній системі освіти, що є також актуальним у сучасних умовах. Формування навичок комунікації сприяє практичному і творчому розв'язанню проблеми формування художньо-творчого мислення у майбутніх вчителів мови і літератури [2]. Актуальності обраній темі додають і двісті років, які існує ім'я О.К. Толстого в світовій літературі.

Різносторонні дослідження професійної діяльності освітянина: теоретичні погляди В.І.Вернадського на особистість та її роль у перебудові біосфери в ноосферу («царство розуму», «енергія людської культури»), в якій «...вирішальним і визначним чинником є духовне життя людської особистості і її спеціальному виявленні» [1, 179]; філософія антропоцентризму в стратегії освітнього простору (В.Г. Кремень); методологічні основи філософії освіти в контексті полікультурної парадигми (С.О. Черепанова); концепція художньо-естетичної освіти (І.А. Зязюн, О.М. Семашко, В.Г. Бутенко); теоретичні доробки в сфері дослідження проблеми особистості у вітчизняній психології (Г.О. Балл, І.Д. Бех, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, В.В. Рибалка, О.Я. Чебикін); теоретичні і методичні розробки українських вчених в галузі педагогіки (А.М. Богуш, С.У. Гончаренко, В.Г. Васянович, Н.Г. Ничкало, В.Ф. Орлов, О.М. Пехота), в тому числі лінгвопедагогіки (В.В. Москаленко, Г.І. Резніцька, Л. Скуратівський, О.Б. Тарнопольський); методики навчання іншомовної комунікації та виховання особистості засобами художньої літератури (І.М. Бухбіндер, М.Л. Вайсбурд, П.Б. Гурвич, Н.І. Жинкин, Н.А. Зимня, З.М. Кличникова, В.О. Кондратьєва, С.Ю. Ніколаєва, Т.С. Сєрова, Н.К. Складенко) [1; 2;4;6;7]. Всі ці і багато інших дослідників останніх століть говорять про лінгвопедагогічну комунікацію, як результативний механізм вирішення завдань сучасної навчальної комунікації.

О.Б. Тарнопольський в своїй праці вказує, що учень, який може сформулювати і представити особисту ідею, має образ цієї ідеї і стає людиною з достатнім рівнем самосвідомості [7, 105]. Формування творчого, конструктивного мислення входить до основ сформованої особистості і проходить крізь комунікацію на базі художніх творів і подій близьких до подій художніх творів. Обговорення, обдумування, опис подій проходить перш за все через вивчення художньої літератури. Навчальну дисципліну «Літературу» можливо вважати міждисциплінарною одиницею, але найбільш чітко вона знаходиться в зв'язку з дисциплінами гуманітарного циклу.

Демонстрація і отримання філософії міжкультурної соціальної комунікації в полікультурному і багатомовному просторі є кредитом в майбутнє існування людства. Соціум все більше усвідомлює той факт, що різноманіття мовних спільнот і культур в перспективі має перетворитися з фактора, що перешкоджає діалогу між представниками різних культур, в засіб взаємного розуміння і збагачення. Одним із важливих питань сучасної освіти є питання про створення такого освітнього простору, який би сприяв підготовці майбутніх фахівців до діалогу культур [6, 15-23].

Соціокультурні, економічні, політичні зміни суспільної сфери усклад-

нують освітянам вирішення питань формування і реалізації активної професійної комунікації. У зв'язку з цим актуальність нашої роботи полягає в вивченні концепції комунікації, що формується в умовах освіти. Визначення суспільства полікультурним вимагає від його членів зміни сприймання його культурної цілісності. Складність використання літературних творів базується на визнанні полікультурності суспільства з його різними, але взаємозалежними культурними традиціями [1; 2].

Художня література є одним із важливих джерел знайомства учнів і студентів з історичним минулим, культурною цілісністю. В практиці викладання різних предметів, особливо історії, твори художньої літератури використовуються досить часто. Реалізація навчально-пізнавальної мети відбувається через хрестоматії з літературно-художнім матеріалом, які орієнтуються не на просте читання, а є посібниками і, в першу чергу, для вчителів. Така форма підручника розроблена з метою економії часу при підготовці до комунікації за певною темою в навчальній аудиторії. Вправи посібників: питально-відповідальні, обговорення, опис усно-письмовий – ефективні форми праці [1, 178].

Треба визнати провідне значення художньої літератури також в позааудиторній і позакласній роботі. Обговорення прочитаного, драматизація певних творів, привітання, вітання, прощання – майже в кожному заході використовуються художні твори з подальшим обговоренням їх втілення в навчальний процес. Для розуміння принципів певного навчального предмета рекомендується самостійне читання пропонованої художньої літератури [1, 180; 2; 7].

На рівні вищих шкіл у навчанні іноземним мовам метод спілкування з приводу художніх творів використовується регулярно. Успішним є спілкування з даного приводу між майбутніми фахівцями особливо в багатонаціональних аудиторних групах і розуміється, як фундаментальна підготовка до полікультурного соціуму. Ми спираємось на позицію В.В. Сафонової, В.Б. Царькової, щодо іноземної мови, як навчального предмету, який є інструментом розвитку полікультурної особистості. Пошук сучасних форм навчального процесу, які є прогресивними при праці з творами О.К.Толстого для різних суб'єктів освітнього процесу є дидактичною проблемою [2; 3; 7].

Праці Олексія Костянтиновича Толстого є такими, що можуть вдовольнити майже всі потреби освітян. Актуальним є інтеграція різножанрових художніх творів в навчальний процес. У наш час навчальний процес спирається на комунікативну складову, яка потребує «хронотопічний» учбовий діалог. Твори Олексія Костянтиновича Толстого якраз характеризуються «хронотопічністю», тобто складовою учбового діалогу. Ось чому ми вважаємо, що твори О.К.Толстого можуть бути учбовими текстами [2; 4; 8, 4].

Кажучи про використання художньої літератури на заняттях з історичною тематикою, ми звертаємо увагу на твердження, що простір і час складають частину світу і свідомості. Просторово-часовий синкретизм, тобто хронотоп, має місце в напрямках багатьох наук, тому художні твори використо-

вуються у різних навчальних предметах. Концепція хронотопа в літературі базується на ідеї трансспективи: минуле впливає на сьогоднішнє, сьогоднішнє – на майбутнє, і такий рух часу і подій в ньому лишає свій слід в просторі. Концепція хронотопа також лежить в основі базових принципів навчального процесу і сприяє плавності темпоральних зв'язків. Сучасне навчання спирається на комунікативну складову, яка потребує «хронотопічний» учбовий діалог. Поетичні і прозаїчні праці Олексія Костянтиновича Толстого: «Василий Шибанов», «Князь Серебряний», «Смерть Іоанна Грозного», «Царь Федор Іоаннович», «Царь Борис» мають локально-темпоральні зв'язки, оскільки демонструють його світосприймання мовленнєвої особистості з унікальним дуалістичним підходом до проходження часу [5, 46-50]. Ми зуміли актуалізувати праці О.К.Толстого в учбовий процес з підготовки майбутніх вчителів іноземної мови на різних навчальних предметах: фонетиці, стилістиці, граматиці, історії мови.

Взаємодія комунікації і літератури – процес взаємодії письмових і усних традицій. Дослідження творів літератури виявляє полікультурний напрямок у тому разі, якщо сам автор задав його.

О.К. Толстой, багатогранний митець, писав твори високого естетичного рівня, які демонструють і традиції, і мораль, і ритм, як слов'янських, так і західноєвропейських народів [5, 46-49]. Не зважаючи на популярність художніх творів Олексія Костянтиновича в XIX сторіччі, його полемічні висловлювання не спасли письменника від упереджено прохолодного ставлення сучасників. Більш детально вивчати творчість О.К.Толстого почали в кінці дев'ятнадцятого і на початку двадцятого сторіч. Перший повний збірник творів О.К.Толстого був виданий в 1907-1908 роках, наступний ж побачив світ майже через шістьдесят років в 1963-1964 роках. Кожне з цих видань має передуючу критичну статтю. Збірка творів О.К.Толстого 1907-1908 років містить критико-біографічний нарис С.А.Вагнера. А видання 1963-1964 років – стаття І.Г.Ямпольского. Наші студенти ознайомились з виданням середини двадцятого сторіччя і представили своє бачення цієї статті і цих творів [5, 46-50].

Аналіз фондів наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова показав, що в науковій бібліотеці є бібліографічні дореволюційні видання, пов'язані з життям в творчістю О.К.Толстого: П.В. Євстаф'єва «Новая русская литература в отдельных очерках», Н.М.Соколова «Иллюзии поэтического творчества. Эпос и лирика», В.Юшко(в) «Лирическое творчество гр. Алексея Толстого (1817-1875гг). К сорокалетию его кончины». Студентам-філологам завжди цікаво вивчати «старовинну» літературу. На заняттях студенти обговорювали особливості вищевказаних книг. Студенти відмітили працю В.Юшко(в). Ця книжка була надрукована в Одесі в 1915 році. Студенти звернули увагу, що сучасні дослідники, які вивчають творчість і життя графа Олексія Костянтиновича Толстого, посилаються на дослідження французького професора Лілльського університету Андре Ліронделя (Lirondelle).

Питання «забутості» письменника, поета, перекладача Олексія Костянтиновича Толстого зацікавило і обговорювалось майбутніми вчителями в

«аудиторії». Вони з'ясували, що за рішенням Юнеско в 1967 році в усьому світі відмічалось 150 річчя з дня народження Олексія Костянтиновича Толстого. В 1975 році був проведений симпозиум американськими славістами з метою відзначити сторіччя до дня смерті письменника. Тоді ж був виданий спеціальний ювілейний номер «*Записок Русской Академической группы в США*». Один зі студентів повідомив, що в цьому ювілейному номері була надрукована стаття І.О. Буніна «*Іонія і Кітеж*». Виходячи з монографії Іванової Т.В., стаття І.О. Буніна була присвячена 50-ти річчю до дня смерті гр. Толстого [3, 13]. Викладач висунув питання: «Чому надрукована стаття була тільки один раз?». Відповідей-припущень було декілька: перебування І.О.Буніна за кордоном у 1925 році; публікація відбулася за кордоном в Парижі, а не на території Радянського Союзу; ліричне сприйняття сучасного світу О.К.Толстим. Студенти звернули увагу на праці Г.І. Стафєєва. В Одеських бібліотеках студенти знайшли: «*А.К.Толстой в Красном Роге. Литературно-краеведческие заметки*», «*Сердце полно вдохновенья*», «*Гр. А.К.Толстой. Очерки жизни и творчества. 1817-1967.*», «*В отчизне пламени и слова*», які дали можливість зробити висновок, що кожна з робіт Г.І. Стафєєва (земляка письменника) має велике значення для розуміння особистості О.К.Толстого. Весь оброблений матеріал дав можливість студентам пов'язати біографію О.К. Толстого з загальною характеристикою його творчості. Перші вісім років поет провів серед чернігівсько-сумських зелених лісів, синіх річок, голубих озер, безкрайньої української пишноти [6, 46–52]. Ось звідки відомий вірш: «*Колокольчики мои, Цветики степные! Что глядите на меня, тёмно-голубые?*» [8, 28].

Студенти звернули увагу і на сучасні критичні праці про поета і його творчість: К.А. Прокоф'євої «*Своєрідність міфопоетики російської історичної драматургії XIX століття: О.С.Пушкін, О.К.Толстой, О.М.Островський*»; Т.В.Іванової «*Фольклор в творчестве А.К.Толстого*». В представленій статті ми можемо відмітити, що обидві монографії сприяли розумінню шляхів формування культурної і, навіть, полікультурної спрямованості. Увагу привертає студентський аналіз монографії К.А. Прокоф'євої, з повторенням за нею висновку, що О.К.Толстой сформував не просто індивідуальну інваріанту світової міфологічної традиції, але й загальне розуміння світу, як єдиної цілісності. Для підтвердження полікультурної світової цілісності творчості Олексія Костянтиновича Толстого студенти вказали на вірш: «*Ты знаешь край, где всё обильем дышит,...*» і вірші-переклади: «*Георг Гервег*», «*Поражение Сенахерима*», «*Ричард Львиное Сердце*» [5; 8].

Праця за темою включала пошук відповіді на питання: «*Чи є хронологом біографія О.К.Толстого?*». Студенти вказали на поєднання поваги і любові поета до іноземного простору (європейське бачення світу, культури, традицій) і рідного. Письменник постійно з натхненням мандрував по країнах Західної Європи і по Російській Імперії. Але завжди з радістю повертався в рідну Україну – Чернігівщину, де протягом всього життя провів багато часу. Уміння бути патріотом поет залишив у творчості: «*Где гнутся над омутом лозы, Где летнее солнце печёт,*» [8, 18]. Студенти відзначили

особливість переклад Дж.Г. Байрона, Андре Шенье, Йоганна Вольфганга фон Гете, Генріха Гейне та інших поетів О.К. Толстим. А на німецьку – російських письменників.

Аналіз праці студентів за темою показав, що студенти вивчали складне походження О.К.Толстого з точки зору просторово-часового синкретизму. Граф Олексій Костянтинович Толстой походив з відомої дворянської родини Толстих. Скульптор Ф.П.Толстой, письменник Л.Н.Толстой, мандрівник Ф.І.Толстой були його родичами. З материнської сторони Олексій Костянтинович є нащадком реєстрового козака Григорія Розума з Чернігівщини. Його прадід – останній гетьман України К.Г.Розумовський. За прабабкою О.І. Нарішкіною О.К. Толстий – далекий родич імператриці Єлизавети Петрівни. [6, 14-18]. Студенти дійшли висновку, що походження О.К.Толстой мав, так би мовити, «полікультурне». І логічно, що обговорювались такі болючі для нас питання, як покріпачення українського селянства, знищення українського козацького строю, руйнування Запорізької Січі і заміна топоніму Україна назвою Малоросія.

На заняттях зі «стилістики мови» проводили аналіз текстів-оригіналів, віршів Джорджа Гордона Байрона і Генріха Гейне, а також їх переклади О.К.Толстого. Аналіз текстів робили в аудиторії колективно й індивідуально. Обговорювали особливості стилю текстів-перекладів і оригіналів віршів, їх емоційний вплив, їх розуміння, спрямованість при використанні в учбовому процесі на різних навчальних рівнях (вікових, аудиторних та позааудиторних).

Висновками нашого дослідження є наступні: творчість О.К.Толстого є багатозначним дидактичним матеріалом; навчальна діяльність неможлива без практичної навчальної комунікації; якісне «проходження» комунікації є орієнтація студентів на особисте вивчення культурного шару і представлення набутої інформації в різних методичних формах; художня література є методично якісним матеріалом для формування лінгвопедагогічної комунікації; лінгвопедагогічна комунікація передбачає широкий художньо-естетичний розвиток учнів навчальних закладів різного рівня. Висновки даного дослідження не є остаточними. Перспективи подальшої роботи в даному напрямку є вивчення і розробка сучасних методик з проблеми підготовки фахової мовленнєвої комунікації, що дасть можливість педагогам України сприяти вихованню українських конкурентоспроможних фахівців.

Список літератури

1. Вдович С. Сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання особистості // Професійно спрямоване навчання і виховання особистості: зб.наук.пр./ за ред. Г.П.Васяновича. – Л.: ЛДУ БДЖ, 2006. – С.172-180
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук-метод. Посіб. / І.А.Зязюн. – К.: КУЕНТТ, 2006. – 237с.
3. Иванова Т.В. Фольклор в творчестве А.К.Толстого: Монография / Т.В.Ивановна; КГПУ. – Петрозаводск: КГПУ, 2004. – 220с.:портр. С.13
4. Орлов О.М. Профессионально ориентированная риторика: содержание и методика обучения., Дис...док.пед.наук: 13.00.02.- М., 2003.-539 с.
5. Прокоф'єва К.А. «Своєрідність міфопоетики російської історичної драматургії ХІХ століття: О.С.Пушкін, О.К.Толстой, О.М.Островський»: Монографія. – Д.: Порог, 2007. –232с.

6. Стафеев .Гр.Ис. В отчизне пламени и слова. Приок. Кн. Изд-во. Тула, - 1983 – 188 с.
7. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. Повторне видання. – Київ: Фірма “ІНКОС”, 2006. – 248 с.
8. Толстой А.К. Собр.соч.: в 4т. М., 1963-1964.

References

1. Vdovich, S. (2006). Suchasni zarubizhni koncepcii estetichnogo vihovannja osobistosti// Profesijno sprjamovane navchannja i vihovannja osobistosti: zb.nauk.pr./ za red. G.P.Vasjanovicha. – L.: LDU BDZh, 172-180
2. Zjazjun, I.A. (2006). Pedagogika dobra: ideali i realii: nauk-metod. Posib./ I.A.Zjazjun. – K.: KUENTT.
3. Ivanova, T.V. (2004). Fol'klor v tvorcestve A.K.Tolstogo: Monografija. Petrozavodsk: KGPU, 13
4. Orlov, O.M. (2003). Professional'no orientirovannaja ritorika: sodержanie i metodika obuchenija., Dis....dok.ped.nauk: 13.00.02.- M.
5. Prokof'eva, K.A. (2007). Svojeridnist' mifopoetiki rosijs'koji istorichnoji dramaturgiji XIX stolittja: O.S.Pushkin, O.K.Tolstoj, O.M.Ostrovskij: Monografija. – D.: Porog.
6. Stafeev, Gr.Is. (1983). V otchizne plameni i slova. Priok. Кн. Izd-vo. Tula.
7. Tarnopol's'kij, O.B. (2006). Metodika navchannja inshomovnoї movlennevoї dijāl'nosti u vishhomu movnomu zakladi osviti. Povtorne vidannja. Kiiv: Firma “INKOS”.
8. Tolstoj, A.K. (1964). Sobr.soch.: v 4t. M.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.